

A close-up photograph of tree bark, showing a rough, textured surface with various shades of brown and green. Small patches of moss or lichen are visible, particularly in the crevices and on the left side. The lighting is natural, highlighting the intricate details of the bark's structure.

Kaasarääkimine kohalike metsaotsuste kujundamises

SOOVITUSI KOGUKONDADELE

Eestimaa Looduse Fond 2020

Kaasarääkimine kohalike metsaotsuste kujundamises

Soovitusi kogukondadele

SA Eestimaa Looduse Fond 2020*

Koostajad: Siim Vahtrus, Liis Kuresoo, Mariliis Haljasorg, Liis Keerberg

Toimetajad: Liis Keerberg ja Egle Heinsar

Fotod: Ireen Trummer, Katre Liiv, Markus Pau, Maria Kooskora, Liis Keerberg, Liis Kuresoo ja Mariliis Haljasorg

ISBN 978-9949-9553-8-1 (pdf)

Juhend valmis projekti “Kohaliku metsa tulevik – teadlikud osalejad ja paremad otsused” raames, mida toetab Aktiivsete Kodanike Fond Avatud Eesti Fondi ja Vabaühenduste Liidu vahendusel.

** Juhendit täiendati 2021. a jaanuaris raierahu analüüsi põhjal.*

Sisukord

Saateks	4
1. Kes, millal ja kuidas otsustab metsade kasutamise üle?	5
2. Metsade kasutuse suunamine üldplaneeringuga	7
Üldplaneeringud – mis ja kellele?.....	7
Milliste väärtuste kaitseks võib üldplaneeringuga metsade kasutamist piirata?.....	8
Milliseid tingimusi võib omavalitsus metsade kasutusele seada?	10
Kas ja millal peab kohalik omavalitsus hüvitist maksma?	11
Kuidas saab metsade kaitsetingimuste kohta ettepanekuid teha?.....	12
Mida teha, kui te pole kehtestatud planeeringulahendusega rahul?	14
Kuidas tagada, et seatud tingimusi raielubade andmisel arvestatakse?	14
3. Metsade kasutamise piirangud looduskaitsealadel	15
Kohaliku kaitseala moodustamise eeldused	15
Kohaliku kaitseala moodustamise kord	16
Milliseid kaitsetingimusi saab kohalikul kaitsealal seada?	17
Kaitsetingimuste seadmine ja kompenseerimine	18
Kuidas on tagatud kaitsetingimuste järgimine?	18
Kaitseala moodustamise vaidlustamisest	19
4. Riigimetsa majandamine ja KAH-alad	20
5. Metsamajanduslikud soovitused	21
Raieliigid	21
Lageraiete mõju.....	22
Püsimetsamajandamine	25
Metsamajandamise kavandamine üldplaneeringutes.....	26
Info kogumine	31
6. Kommunikatsioonisoovitusi	32
Viidatud allikad.....	33

Saateks

Head kohaliku kogukonna liikmed! Kutsume teid mõtisklema, milline on kogukonna metsa roll ning kuidas saate teie seda rolli kujundada. Metsal on eestlaste jaoks olnud läbi aegade väga eriline tähendus - seda nii praktilises kui ka sümbolises tähenduses. Mõne jaoks on see osa lapsepõlve mängumaast, teisele on oluline suvine marja- ja sügisene seenesaak, kolmandale meeldib metsas linnulaulu kuulata ja värsket õhku hingamas käia, neljas võtab metsast puitu - müügiks või enda küttepuudeks. Samas kaitseb mets ka kodusid tormituule raputuste eest ning pakub kodu tuhandetele liikidele.

Ühise ning mõnusa, eri osapooltega arvestava elukeskkonna loomine eeldab, et pea kõik liikmed panustaksid mingil määral selle kujundamisse. Kohaliku kogukonna liikmetel on õigus ja võimalus elukeskkonna ning kohalike metsade küsimuses kaasa rääkida, oma huvisid, muresid ja seisukohti väljendada. On suur rõõm, et iseäranis metsateemadel on märgata üha rohkem aktiivseid inimesi, kes kaasa mõtlevad ja sõna sekka ütlevad. Sealjuures on aga oluline, millal ja kuidas kaasa rääkida. Mõjutada saab otsuseid siis, kui need ei ole veel ellu viidud. Seega on tähtis teada, milliseid otsuseid metsade kohta tehakse, kust nende kohta infot saab ning kuidas nendes kaasa rääkida. Riik annab küll ette üldise raamistiku ja reeglid, ent just kohalikud omavalitused, kogukond ja huvirühmad teavad kõige paremini kohalikke olusid ning vajadusi.

Paljudes Eesti valdades ja linnades käib uute üldplaneeringu koostamine - selle raames määratakse muuhulgas, mil viisil ümber käia kohalike metsadega. Milliseid rolle peab täitma kohalik mets? Milliste võtetega ja kui palju raiuda võib? Ka siin on kogukonnal õigus kaasa rääkida - ja soovitavalt just enne, kui olulised otsused on tehtud ja planeering paigas. Muuhulgas saab nõnda vältida edukamalt ka konfliktide paisumist.

Et kaasa löömine erinevates metsandusega seotud otsustusprotsessides oleks hõlpsam, koondasime olulisema info ja näpunäited. Eelkõige puututavad need üldplaneeringuid ning kohalike kaitsealade loomist, ent ka kõrgendatud avaliku huviga alasid riigimetsas. Juhendi koostamisel on kaasa löönud nii metsaekspertid kui ka juristid, samuti andsid metsaotsuseid puudutava küsitlusele vastamisega oma panuse juhendi valmimisse kogukonnad ja omavalitsuste esindajad.

Juhendi juriidikat käsitlevas osas kirjeldame, kuidas otsustatakse metsade kasutamise üle; selgitame võimalusi, mida seadused metsade kasutuse suunamiseks ja piirangute seadmiseks annavad, ning anname soovitusi menetlustes osalemiseks. Samuti anname nõu piirangute seadmisega kaasnevate potentsiaalsete kompensatsiooninõuete kohta. Metsamajandamise peatükis selgitame raieliikide olemust, lageraiega kaasnevat keskkonnamõju, püsimetsamajandamise eeliseid ning anname soovitusi metsamajanduslike tingimuste seadmiseks üldplaneeringus. Kommunikatsiooni valdkonnas anname näpunäiteid, kuidas kohalikul tasandil metsaotsustes efektiivsemalt kaasa lüüa ning oma seisukohti väljendada. Loodame, et leiate juhisest kasulikke näpunäiteid, tuge ning põnevat lugemist!

1. Kes, millal ja kuidas otsustab metsade kasutamise üle?

Metsamaa moodustab ligikaudu poole kogu Eesti territooriumist. Selle ala kasutamisele on seatud omajagu tingimusi, millest suurem osa on kirja pandud metsaseadusesse. Samas reguleerivad metsa kasutamist ja kaitset ka teised õigusaktid, näiteks planeerimisseadus ja looduskaitseadus.

Planeeringute ja maakasutuse üle arvestuse pidamise seisukohalt koheldakse metsa sageli samaviisi kui põllumaad – planeeringutes ja maakatastris on enamasti nii mets kui ka põllumaa liigitatud maatulundusmaa kategooriasse. Samas on ilmne, et ökoloogilisest, sotsiaalsest ja kultuurilisest vaatenurgast ei ole mets ja selle kasutamine võrreldavad heinamaa või viljapõlluga. Sellest tuleneb ka põhimõtteliselt erinev lähenemine maakasutuse tingimustele. Kõige selgem erinevus seisneb selles, et erinevalt põllumehest, kes võib üldjuhul heinamaad niita või viljapõldu koristada ametiasutustelt luba küsimata, tuleb metsa raieõiguse saamiseks saada ametiasutustelt nõusolek.

Foto: Katre Liiv

Metsaomanikule annab metsaraieks õiguse metsateatis. Metsateatis kujutab endast lihtsustatud vormis läbivaadatavat ja antavat luba. Lube annab riiklik ametiasutus – Keskkonnaamet. Metsateatise andmisel kontrollib amet, kas kavandatud raie vastab nõuetele, näiteks kas mets on piisavalt vana ja selles kasvavad puud piisavalt jämedad. Samuti kontrollib amet, ega alal pole looduskaitselisi või muid tingimusi, mis raietegevuse välistaksid.

Kavandatava raie vastavust metsa kui puiduressursi majandamise reeglitele kontrollitakse enamiku raiete (lage- ja turberaie, harvendus- ja valikraie) puhul metsa inventeerimise andmete põhjal. Metsi inventeerivad asjaomase tegevusloaga metsakorraldajad, kes kohapeal metsaga tutvunud, kirjeldavad inventeerimise tulemusena seda, millised on metsa osade (eraldiste) tunnused. Eelkõige keskendutakse just neile tunnustele, mille põhjal otsustatakse, kas mets on arenenud sel määral, et võib lubada selle ulatuslikumat raiet. Inventeerimisandmete põhjal koostatakse sageli ka metsamajandamiskava, mis kirjeldab lähemalt, milliseid töid ja millal teha võiks. Metsamajandamiskava on erametsaomanikule praegu siiski vabatahtlik dokument, sellest võib ka loobuda. Riigimetsas on metsamajandamiskava kohustuslik.

Praktikas on metsateatiste andmine suuresti automatiseeritud. Metsade inventeerimise andmed kantakse [elektroonilisse metsaportaali](#), mille kaudu on metsaomanikel võimalik ka metsateatist

taotleda. Veebirakenduse algoritmid kontrollivad ilma ametnike sekkumiseta looduskaitseliste ja teiste süsteemi kantud piirangute olemasolu ning inventeerimisandmete vastavust nn raieküpsuse tingimustele. Kui piirangud puuduvad ning mets vastab konkreetse raieliigi suhtes kehtestatud kriteeriumitele, väljastab süsteem loa raiete tegemiseks automaatselt.

Mõningatel puhkudel on raieid võimalik teha ka ilma metsateatist taotlemata. Valgustusraiet, st raiet, mida tehakse noores metsas (kus keskmine rinnasdiameeter on alla 8 cm) valgustustingimuste parandamiseks, võib teha metsateatist taotlemata. Samuti võib metsateatist taotlemata teha väikesemahulisi raieid oma tarbeks (kuni 20 tihumeetrit kinnisasja kohta aastas).

Tiheasustusaladel, eelkõige elamumaal, parkides ja haljasaladel asuvaid puid ei loeta Eestis kehtivate seaduste kohaselt metsaks. Sealsete puude raiumise tingimused määrab ja raielube väljastav kohalik omavalitsus. Enamik omavalitsusi on teema reguleerimiseks vastu võtnud üksikpuude raie määrad, mis sätestavad erinevaid piiranguid, nt kevadsuvised raierahu pesitsevate lindude kaitseks (vt ka Vahtrus 2021).

Metsaraietele saab peale üldkehtivate nõuete puude vanuse, jämeduse jms kohta seada piiranguid eelkõige kahel viisil: looduskaitseliste tingimuste kehtestamise ning planeeringutega. Looduskaitseliste tingimusi seab erinevate loodusobjektide kaitse alla võttes ning püsielupaiku registreerides enamasti riik – seegi ülesanne on pandud Keskkonnaametile, kes looduskaitse korraldamise eest üle Eesti vastutab. Samas on ka omavalitsustel õigus moodustada kohalikke kaitsealasid, et kaitsta kogukondadele väärtuslikke paiku ja kooslusi (vt lähemalt peatükki [“Metsade kasutamise piirangud looduskaitsealal”](#)). Samuti on kohalikul omavalitsusel võimalik seada omandi kasutamisele, sealhulgas metsa majandamisele, tingimusi üldplaneeringutes või üldplaneeringu teemaplaneeringutes. Millistel juhtudel ja milliseid tingimusi on omavalitsustel võimalik seada, kirjeldame lähemalt peatükis [“2. Metsade kasutuse suunamine üldplaneeringuga”](#).

Lisaks konkreetsetele tingimustele, mida seatakse kas looduskaitseobjektidel või üldplaneeringutes, on ka Riigimetsa Majandamise Keskus (RMK) asunud korraldama oma raieplaanide tutvustamist kõrgendatud avaliku huviga aladel (KAH-alad). Nende alade raieplaanide tutvustamiseks korraldatakse avalikke koosolekuid, mille eel, ajal ja järel selgitatakse välja, kas aladel on vaja rakendada mingeid tavapärasest erinevaid raievõtteid. Oluline erisus planeeringutes ja looduskaitseobjektidel seatud piirangutega seisneb selles, et RMK ei ole kohustatud ettepanekutega arvestama samamoodi, nagu kohalikud omavalitsused planeeringuid koostades või kaitsealasid moodustades. Lähemalt kirjeldame selle kaasaráärmise võimalusega seonduvat peatükis [“Riigimetsa majandamine ja KAH-alad”](#).

2. Metsade kasutuse suunamine üldplaneeringuga

Üldplaneeringud – mis ja kellele?

Kohalikud omavalitsused suunavad oma arengut mitmel viisil. Kaks kõige olulisemat dokumenti on omavalitsuse arengukava, mille fookus on omavalitsuse enda tegevuste ja rahaliste vahendite planeerimisel, ning üldplaneering, mis suunab omavalitsuse territooriumil asuva maa-ala kasutamist ehitustegevuseks jm viisil. Üldplaneeringud kuuluvad Eestis koostatavate ruumiliste planeeringute hierarhiasse, olles seejuures kodaniku seisukohast sageli kõige olulisem planeeringuliik.

Joonis 1. Ruumiliste planeeringute hierarhia. Allikas: planeerimine.ee

Planeeringute hierarhilisus tähendab, et iga madalama taseme planeering peab arvestama kõrgemal tasemel kokkulepitud raamistikuga. Näiteks peab maakonna tasandil kindlaks määratud asustuse suunamise põhimõtetega arvestama ka kohaliku omavalitsuse tasandil. Samas on kõrgema tasandi planeeringud üldisemad ning neid tuleb konkreetsemate, madalama taseme planeeringutega täpsustada.

Üldplaneering hõlmab enamasti kogu omavalitsuse territooriumi. Võimalik on ka vaid teatud valla või linna osa käsitleva üldplaneeringu või vaid üksikuid teemasid käsitlevate teemaplaneeringute koostamine, ent neid tehakse viimase aja praktikas pigem harva. Üldplaneeringu kasutusaeg on suhteliselt pikk – kuigi üldplaneeringuid tuleb iga viie aasta tagant üle vaadata, et veenduda nende asjakohasuses, on praktikas nende kehtivus sageli kümme aastat või veelgi enam.

Üldplaneeringute olulisus tavakodaniku vaatest tuleneb sellest, et erinevalt kõrgema tasandi planeeringutest (üleriigiline ja maakonnaplaneering) saab selles kindlaks määrata konkreetseid tingimusi kinnistute kasutamisele. Enim on reguleeritud uute ehitiste rajamine, ent tingimused võivad puudutada ka muid maakasutuse viise, näiteks määratakse üldplaneeringuga juurdepääsud kallasrajale, mida maaomanikud peavad taluma.

Milliste väärtuste kaitseks võib üldplaneeringuga metsade kasutamist piirata?

Üldplaneeringus võidakse kinnistute kasutusele, sealhulgas metsaraietele seada vaid selliseid piiranguid, mis on vajalikud selleks, et täita üldplaneeringule seatud ülesandeid. Üldplaneeringu ülesannete loetelu on samas päris pikk ja pole ka lõplik. See tähendab, et üldplaneeringuga võidakse lahendada ka ülesandeid, mida pole planeerimisseaduse vastavas normis (§ 75 lg 1) nimetatud, ent mis on vajalikud kohaliku omavalitsuse üldiste ülesannete täitmiseks.

Metsade kasutuse seisukohast on kõige olulisemad järgmised üldplaneeringutele seatud konkreetsed ülesanded:

1. **Rohevõrgustiku toimimist tagavate tingimuste määramine.** Rohevõrgustiku ülesanne on täiendada riiklike looduskaitsealade süsteemi, tagades ökosüsteemide toimimise ka väljaspool kaitsealasid, ning neid alasid ühendada. Kuna rohevõrgustik hõlmab ka metsaelustikku, tuleb mõelda läbi raiestrateegiad, mis rohevõrgustikku ei kahjusta. Näiteks võivad teatud liikide levikule ja geneetilisele mitmekesisusele olla hävitava mõjuga ulatusliku pindalaga lageraied kaitsealadevahelistes nn rohekoridorides. Et seda ei juhtuks, tuleb seada raietele ekspertide soovitusi järgivad tingimused. Võrgustikku planeerides on oluline ka silmas pidada, et see pakub ühtlasi ökosüsteemiteenuseid inimestele. Kuigi rohevõrgustiku asukohta ja kasutustingimuste määramisel on lähtekohaks hiljuti uuendatud maakonnaplaneeringud, tuleb kohalike olusid kõige paremini tundvatel omavalitsustel üldplaneeringutes tingimusi siiski oluliselt täpsustada, sealhulgas seada vajaduse korral ka konkreetseid piiranguid raietegevusele.
2. **Väärtuslike rohealade, maastike ja looduskoosluste kaitse- ja kasutustingimuste määramine.** Kui rohevõrgustiku eesmärk on ökosüsteemide ja nende võrgustike kaitse, siis lisaks võib üldplaneeringus kitsendusi määrata ka üksikute alade, maastike ja koosluste kaitseks. Metsadel ja muudel puistutel võib lisaks elurikkuse säilitamisele olla ka oluline positiivne mõju maastikuilmele, mistõttu võib tekkida tarvidus neid sellest tulenevalt kaitsta. Üksikute eriliselt väärtuslike alade ja paikade puhul tuleks hinnata, kas väärtuste hoidmiseks võib olla asjakohane luua hoopis kohalik kaitseala. Kaitseala loomisel on piirangute väljatöötamine mõnevõrra lihtsam (looduskaitseseadus annab näidisloetelu piirangutest ette), ent samas on omavalitsuse otsustusruum ka mõnevõrra kitsam. Kohaliku kaitseala loomine on võimalik ka üldplaneeringu raames.

-
3. **Puhke- ja virgestusalade piiritlemine ja nende terviklikkuse tagamine.** Inimtegevusest vähe mõjutatud metsad võivad olla olulised nii elurikkusele kui ka inimestele puhkamise ja harrastusspordi aspektist. Viimast eriti asulate lähiümbruses, kus võidakse metsaalasid kasutada näiteks jalutamiseks, tervisejooksuks ja suusatamiseks. Rahvusvahelised uuringud kinnitavad, et rohealade hea kättesaadavus inimeste kodude lähedal on positiivse mõjuga nii inimeste füüsilisele kui ka vaimsele tervisele. Head rekreatsioonivõimalused võivad olla omavalitsuse jaoks ka heaks argumendiks, millega meelitada valda või linna uusi elanikke. Vältimaks maastikuilme liiga järsku muutumist ning seeläbi alade väärtuse vähenemist kasutajate jaoks, võib neil aladel olla metsaraie piiramine vajalik. Kui rohevõrgustiku alad tuleks valida eelkõige ökoloogilisest aspektist, siis puhke- ja virgestusalade puhul võib olla oluline ka maaomand. Enamasti sobivad puhkamiseks ja virgestuseks omavalitsusele või riigile kuuluvad maad, eramaade puhul võib omanik oma maale võõrastel inimestel juurdepääsu piirata.
 4. **Kohaliku omavalitsuse tasandi kaitseala loomine.** Kohalikke kaitsealasid ja üksikuid looduskaitselisi objekte, sealhulgas metsade kaitseks, võidakse moodustada kas üldplaneeringuga või eraldiseisvalt. Täpsemalt on kohalikest kaitsealadest juttu järgmises peatükis.
 5. **Asulat või ehitisi keskkonnamõjude eest kaitsva metsa piiritlemine.** Siin on omavalitsuse ülesanne tagada n-ö kahjulikke keskkonnamõjusid puhverdavate metsade säilimine. Õhusaaste, müra, tugeva tuule või lumetuisu eest või tuleohu vähendamiseks, samuti metsatulekahju leviku tõkestamiseks saavad omavalitsused seada tingimusi lageraie tegemisel langi suurusele ja raievanusele. Planeerimisseaduses kaitsefunktsiooniga metsade määramist reguleeriv säte on otseselt seotud metsaseaduse peaaegu analoogse sättega, kuid viimase kohaselt on kohalikul omavalitsusel piiranguid seades vaja eelnevat kokkulepet maaomanikuga. Kui sama metsaala osas on aga piirangud vajalikud ka näiteks rohevõrgustiku toimimise tagamiseks, võib need seada ka sõltumata maaomaniku seisukohast.

Milliseid tingimusi võib omavalitsus metsade kasutusele seada?

Foto: Mariliis Haljasorg

Rohevõrgustiku, väärtuslike rohealade, maastike ja looduskoosluste ning puhke- ja virgestusalade kaitseks võivad kohalikud omavalitsused seada mistahes tingimusi, mis on vajalikud selleks, et need väärtused säiliks või nende seisund paraneks. Sealhulgas võib seada tingimusi kasutatavate raiete liigile, raielangi suurusele, raievanusele, säilikuude jätmisele, raiete teostamise ajale (nt piirata raiet lindude pesitsusajal); põhimõtteliselt on mõeldav ka täieliku raiekeelu seadmine. Samas **peavad omandiõigust piiravad tingimused ehk piirangud olema proportsionaalsed:**

- piiravatel tingimustel peab olema arusaadav eesmärk (nt metsaliikide või väärtusliku maastiku kaitse) ning need peavad aitama seda eesmärki saavutada;
- tingimused ei tohi olla maaomaniku seisukohast rohkem piiravad, kui eesmärgi soovitud ulatuses saavutamiseks on hädavajalik (nt kui rohevõrgustiku koridori kuuluvas metsas väiksemate häiludena raiete teostamine õigel aastaajal ei katkestaks seda kasutatavate liikide levimist/liikumist ega häiriks liikide pesitsemist või järglaste kasvatamist, ei ole põhjust raieid täielikult keelata);
- piirangutest tulenev kasu (avalik huvi) peab ka üldisemalt olema kaalukam piiratavatest õigustest (ennekõike eraomandi kaitse).

Praktikas tähendab see, et piirangute seadmine peab algama kaitset väärivate väärtuste olemasolu ja asukoha tuvastamisest, seejärel tuleks nende suhtes seada eesmärgid ning siis kaaluda alternatiivseid kaitsemeetmeid.

Parim viis tagada, et metsamajandamisele kehtestatavad tingimused on asjakohased ning omavalitsus ei jää nende kaitsmisel hätta, on olla **tingimuste seadmisel võimalikult täpne**. See tähendab, et näiteks rohevõrgustiku koridoride ja tugialade kaitsetingimuste väljatöötamisel tuleks lähtuda konkreetsetest väärtustest, mis kaitset vajavad, ja kehtestada nende säilimiseks tarvilikud tingimused. Mida täpsem on seejuures rohevõrgustiku väärtusi kaardistav alusandmestik ja analüüs, seda täpsemalt (ja mõnel juhul ka vähem ulatuslikult) saab tingimusi seada. Metsade kasutustingimused neil aladel, mis on mõeldud ennekõike elurikkuse kaitseks, võivad olla oluliselt erinevad piirangutest aladel, millel on suur tähtsus näiteks tervisespordi seisukohalt. Viimasena tasub ka samal eesmärgil kaitstavaid alasid omavahel võrrelda ja prioriteete seada. Mida väärtuslikum on ala kas ökosüsteemide toimimise või puhke aspektist, seda ulatuslikumad ja rangemad kaitsetingimused on õigustatud. Seepärast võiks näiteks rohevõrgustiku koridorid ja tugialad liigitada eri tähtsusrühmadesse – varasemalt on neid

liigitatud näiteks riikliku, regionaalse ja kohaliku tähtsusega koridorideks ja aladeks, mille puhul ka kaitsetingimused on erineva rangusega.

Hea tingimuse tunnuseks on ka tema **selgus ja järgimise lihtsus**. Kaitsetingimused võiksid seega olla proportsionaalsuse kõrval ka lihtsasti ja üheselt mõistetavad. Kehtivates üldplaneeringutes võib sageli kohata tingimusi, mis on sõnastatud ebamääraselt, näiteks “võimalusel tuleks loobuda lageraiete teostamisest” või “soovitav on majandada rohevõrgustiku metsasid”. Mõningatel puhkudel on jäänud ebaselgeks, kes ja millal peaks otsustama, kas raie on lubatav või mitte. Teiste puhul on aga ilmselge, et nende mittesiduva (soovitusliku) iseloomu tõttu sõltub see, kas neid soovitusi järgitakse, ainuüksi maaomaniku heast tahtest. Vähemalt kõige olulisemate metsaalade puhul ei saa vaid maaomanike heasoovikkusele lootma jäämist pidada piisavaks kaitsemeetmeks, mis tagaks väärtuste püsimise. Seega tuleb kohalikul omavalitsusel oma seadusest tulenevate ülesannete täitmiseks seada konkreetsed ja selged tingimused.

Kas ja millal peab kohalik omavalitsus omandiõiguse piiramisel maaomanikele hüvitist maksma?

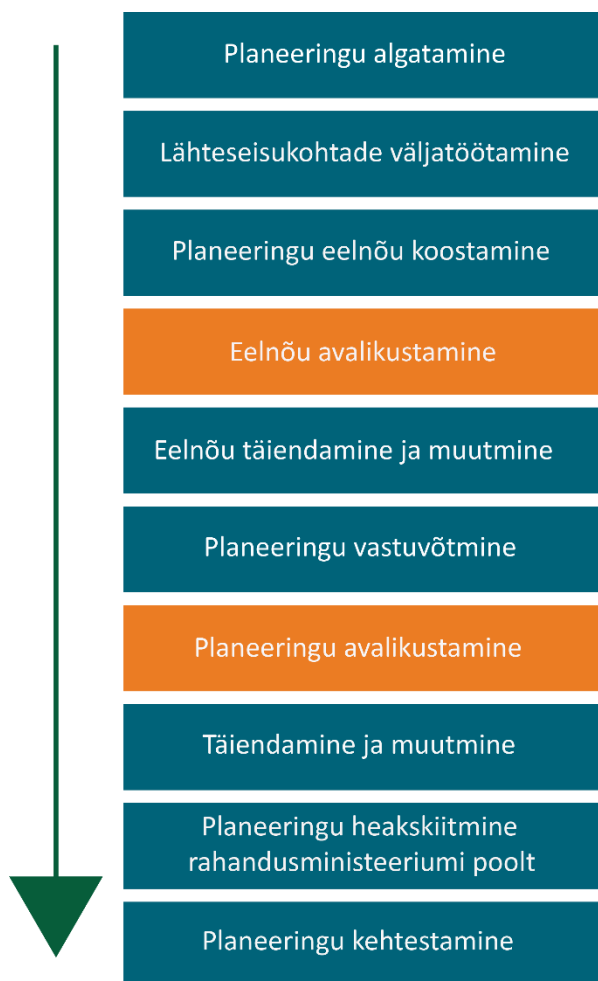
Sageli väidavad maaomanikud, et kohalik omavalitsus peab metsamajandamisele kitsendavaid tingimusi seades selle eest omanikele hüvitist maksma hakkama. Sellised väited ei vasta täiel määral tõele, st planeeringus metsaraietele piiranguid seades üldist hüvitamise kohustust ei teki. Taas on kohane võrrelda metsamajandamise tingimusi näiteks ehitustegevuse omadega – sama loogika alusel võiksid maaomanikud linnades nõuda hüvitist iga kinnistu ruutmeetri eest, millele ehitustegevust ei lubata, või selle eest, kui üldplaneering seab ehitistele kõrguspiiranguid.

Eesmärgipäraste ja proportsionaalsete kitsenduste talumine on iga omaniku kohustus. Eesti põhiseaduski ei näe ette, et omandiõigus oleks piiramatult õigus. Vastupidi, põhiseaduse § 32 ütleb selgelt, et omandi valdamise, kasutamise ja käsutamise õigust võib seaduse alusel kitsendada ning omandit ei tohi kasutada üldiste huvide vastaselt. Üldkehtivat kõigi omandiõiguse piirangute hüvitamiskohustust ei näe ette ei põhiseadus ega planeerimisseadus.

Erandiks tuleb lugeda need juhud, mil üldplaneeringuga metsamajandamist piiravad tingimused on sedavõrd ulatuslikud, et omandit ei saa senisel otstarbel enam sisuliselt üldse kasutada. Sellisel juhul võrdsustatakse olukord sundvõõrandamisega ning omavalitsusel tekib kohustus omaniku soovi korral kinnistu vallale või linnale munitsipaalomandisse osta (kinnisasja avalikes huvides omandamise seaduse § 4 lg 3). Praktikas võib selline kohustus tekkida vaid juhul, kui raietegevus täielikult keelatakse või lubatakse üksnes selliste raieliikide kasutamist, mida konkreetse metsaala eripärasid arvestades on täiesti ebamõistlik rakendada. Seevastu piirangud näiteks lageraie tegemisele, raiete ajastusele, raielankide suurusele või säilikuude arvule ei kujuta endast sundvõõrandamisega võrdsustatavat olukorda, kus vallal võiks tekkida kinnistu omandamise kohustus.

Kuidas saab metsade kaitsetingimuste kohta ettepanekuid teha, neis kaasa rääkida?

Üldplaneeringute koostamine on **avalik protsess, millest saab osa võtta iga inimene ja organisatsioon**, kes selle vastu huvi tunneb. Ülevaade planeeringu koostamise sammudest koos kaasärääkimise võimalustega on toodud järgneval joonisel.

Joonis 2. Üldplaneeringu koostamise peamised etapid ja avalikkuse kaasärääkimise võimalused.

Skeemilt on näha, et laiem avalikkus, st igaüks saab üldplaneeringu tegemises kaasa rääkida vähemalt kaks korda: pärast planeeringu eelnõu koostamist ning pärast selle vastuvõtmist. Sõna *vastuvõtmine* võib olla pisut eksitav. Vastuvõtmisele järgnev planeeringu avalikustamine ei ole pelgalt formaalne teavitamine valminud lahendusest. Riigikohus on juba pea kaksikümmend aastat järjepidevalt kinnitanud, et planeeringu vastuvõtmise järel peab sisukas mõttevahetus planeeringu üle jätkuma. Praktikas kehtib kaasärääkimisel siiski põhimõte “mida varem, seda parem” ehk võimaluse korral tuleks ettepanekuid teha juba planeeringu eelnõu avalikustamise etapis. Selleks ajaks on lahenduse väljatöötamisele panustatud vähem aega ja energiat ning seetõttu on planeeringu koostamise eest

vastutavad ametnikud ja eksperdid uutele ideedele vastuvõtlikumad kui pärast planeeringu vastuvõtmist. Paralleelselt planeeringu koostamisega tehakse selle keskkonnamõtjude hindamine, mille vaheseisu ja tulemusi tutvustatakse koos planeeringu eelnõu ning vastuvõetud planeeringulahendusega.

Planeeringu eelnõu ja vastuvõetud planeeringulahenduse **avalikustamine koosneb kahest etapist**. Esmalt on võimalik materjalidega interneti teel või omavalitsuse ruumides (vahel ka teistes avalikes kohtades, nt raamatukogudes) tutvuda. Dokumentide avaliku väljapaneku ajal (see kestab vähemalt 30 päeva) saab ja tasub oma mõtteid ja ettepanekuid kirjalikult omavalitsusega jagada. Pärast avalikku väljapanekut, pooleteise kuu jooksul, korraldatakse ka avalik arutelu. Siis tutvustatakse-selgitatakse koosolekul planeeringulahenduse sisu, selle kohta kirjalikult esitatud arvamusi ning vastatakse küsimustele, mis osalejatel planeeringu kohta olla võivad. Avaliku väljapaneku ja arutelukoosoleku vahepealsel ajal antakse kirjalikke arvamusi esitanutele ka kirja teel esialgne vastus, kas ja kuidas arvamusega arvestatakse.

Foto: Ireen Trummer

Kindlasti **tasub planeeringute avalikustamise käigus arvamust avaldada**, st enesetsensuuri rakendada ei ole vaja. Pole mõtet jätta esitamata arvamust vaid seetõttu, et te pole kindlad, kas omavalitsus sellega (nt rahapuuduse tõttu) arvestada saab. Üldplaneering on tähtis dokument, mis seab maakasutuse reeglid pikaks ajaks – seega tasub võimalusest haarata. Samuti ei nõuta, et kõik teie arvamused põhineksid põhjalikul loodus-, sotsiaal- või majandusteaduslikul analüüsil, küll aga aitavad head põhjendused suurendada tõenäosust, et arvamuse põhjal planeeringulahendus üle vaadatakse.

Kõigi avaliku väljapaneku ajal kirjalikult või arutelukoosolekul suuliselt esitatud **arvamused tuleb kohalikul omavalitsusel planeeringu koostamisel läbi kaaluda**. Viimane ei tähenda, et omavalitsus tingimata peaks arvamustega nõustuma ning planeeringulahendust soovide järgi muutma. Vahel võib see olla üsna keeruline – metsade kasutamise seisukohalt võivad maaomanike (sh riiki esindava RMK) huvid olla risti vastupidised looduskaitseliste või metsaala puhkamiseks kasutatavate inimeste huvidega. Samas peab omavalitsus kõik seisukohad läbi töötama ja andma sisulise selgituse, miks otsustatakse just valitava lahenduse kasuks.

Kui jääte planeeringulahenduse suhtes omavalitsusega ka pärast viimast avalikustamist eriarvamusele, arutatakse neid eriarvamusi enne planeeringu kohta lõpliku otsuse (planeeringu kehtestamine) tegemist ka veel rahandusministeeriumi osalusel. Ministeeriumiametnike ülesanne on kontrollida, kas omavalitsus on oma ülesandeid planeeringu koostamisel korrektselt täitnud. Ministeerium ei langeta

ise sisulisi otsuseid, ent võib vajaduse korral juhtida tähelepanu, et omavalitsus ei ole teie seisukohtadele nõuetekohaselt vastanud või jätnud need sobimatute argumentide pinnalt kõrvale. Sellise kontrolli mõte on vähendada vaidlusi kohtus ja kõrvaldada omavalitsuste eksimused juba enne, kui planeering kehtestatakse.

Mida teha, kui te pole kehtestatud planeeringulahendusega rahul?

Kui leiate, et planeeringumenetluse lõpptulemusena kehtestatud lahendus on siiski puudulik, näiteks ei sea kohalike elanike jaoks olulise puhkemetsa kaitseks piisavaid tingimusi, on **võimalik see vaidlustada kas vaide või kohtule kaebuse esitamise**ga. Vaidemenetlus on lihtsam ja kiirem, ent sel puhul lahendab vaidluse omavalitsus ise. Seepärast võib kohtumenetlust pidada erapooletumaks.

Nii vaide kui ka kohtule kaebuse esitamiseks on aega 30 päeva. Vaide esitamise korral saate juhul, kui seda ei rahuldata, 30 päeva jooksul vaidlustada kohtus nii planeeringu kehtestamise kui ka selle kohta tehtud vaideotsuse. Üldplaneeringu vaidlustamiseks võib kohtusse pöörduda igaüks, kes leiab, et see rikub kas tema enda õigusi või on vastuolus avalike huvidega. Seega saab kohtusse pöörduda nii üksikisik, külaselts kui ka kohalike elanike loodud MTÜ.

Kohtumenetluses peab arvestama ka teatud kuludega – ennekõike tuleb tasuda riigilõiv (15 eurot). Advokaadi või juristi teenuseid tingimata kasutama ei pea, kuigi loomulikult on see abiks. Kaotuse korral peate oma kohtukulud ise kandma, võidu korral mõistetakse vähemalt osa kuludest vastaspoolelt (st omavalitsuselt) välja. Omavalitsuste puhul on kohtupraktika kohaselt eeldus, et nad peavad planeeringuvaidlustes ise hakkama saama, st nad küll võivad kaasata mõne advokaadi, ent viimase töö eest tuleb omavalitsusel ise tasuda nii võidu kui ka kaotuse korral.

Kui vaidlustate üldplaneeringu konkreetsete kinnistute asjus, siis võib kohus kaasata ka nende kinnistute omaniku; kaotuse korral riskite ka nende kulude (ennekõike nende palgatud juristi või advokaadi kulude) kandmisega. Keskkonnaasjades kehtib põhimõte, et kohus võib vähendada ka kohtuvaidluse kaotanud üksikisiku või keskkonnakaitsega tegeleva ühenduse käest välja mõistetavaid kohtukulusid, kui need oleksid ebamõistlikult koormavad ja võiksid takistada nende õiguste või avalike huvide kaitset kohtus.

Kuidas tagada, et planeeringuga metsade kaitseks seatud tingimusi metsateatiste ehk raielubade andmisel arvestatakse?

Üldplaneeringus raietegevusele tingimuste seadmisel tuleb need tingimused teha teatavaks ka Keskkonnaametile. Nagu eespool öeldud, väljastatakse metsaraiet lubavaid teatise sageli automaatselt – kui elektroonilisse metsaregistrisse pole tingimusi sisse kantud, võib süsteem anda raieloa, mis on planeeringuga vastuolus.

Teadaolevalt kannab Keskkonnaamet neile saadetud üldplaneeringutes leiduvad tingimused metsaregistrisse, et nendega saaks metsateatiste andmisel arvestada. Selleks, et seda ka teie omavalitsuse üldplaneeringu puhul tehtaks, on kaks olulist eeldust:

1. Esiteks peavad piirangud olema selged ja konkreetsed, st kui tingimus on sõnastatud viisil “võimalusel vältida”, ei ole Keskkonnaametil võimalik sellist tingimust rakendada. Seevastu teatud raieliikide välistamine, ajalised piirangud raiete tegemisele või raielangi suuruse piiramine on tingimused, mille täitmist saab kas metsaregistri automaatkontroll või Keskkonnaameti ametnik kontrollida.
2. Teiseks tuleb omavalitsusel esitada planeeringu materjalid Keskkonnaametile. Kaardimaterjal tuleb esitada sobivas geoinfosüsteemi formaadis. PDF-failidena esitatud kaarte peavad Keskkonnaameti töötajad hakkama käsitsi sisestama, mis võib kaasa tuua nii ebatäpsusi kui ka seda, et suure töökoormuse tõttu kantakse tingimused registrisse hilinenult või üldse mitte.

3. Metsade kasutamise piirangud looduskaitsealadel

Oluliste loodusväärtuste kaitse alla võtmist ning nende kaitset pärast seda reguleerib looduskaitseadus. Seaduse järgi on Eestis mitut tüüpi kaitstavaid objekte: kaitsealad, hoiualad, püsielupaigad, kaitstavad üksikobjektid. Kaitsealad ja üksikobjekte võivad peale riigi võtta kaitse alla ka kohalikud omavalitsused. Metsade seisukohalt on olulised just kohalikud kaitsealad. See, kuidas kaitsealad moodustatakse ning millised tingimused seal inimtegevusele seatakse, on riigi ja kohalikul tasandil üpris sarnased. Erineb ennekõike see, milliste väärtuste kaitseks riik või kohalik omavalitsus saab välja astuda.

Kohaliku kaitseala moodustamise eeldused

Riigi tasandil võetakse looduskaitse alla need alad ja objektid, millel on oluline tähtsus kas terve Eesti või mõnel juhul isegi kogu Euroopa Liidu seisukohast (nt Eestis asub suur osa kogu EL rannaniitudest). Kohaliku kaitseala moodustamise eelduseks on seevastu kohaliku tähtsusega väärtuse olemasolu. Väärtuseks, mille kaitseks kohalik kaitseala moodustatakse, võib olla näiteks maastik, looduskooslus, park või haljasala. Seega võib kohaliku kaitseala moodustada ka metsade kaitseks.

Riigikohus selgitas 2019. aastal, millise kvaliteediga väärtuste kaitseks võib kohaliku kaitseala luua. Kohus rõhutas, et kaitse alla saab võtta sellise ala, mis on kas ohustatud, haruldane, tüüpiline või millel on teaduslik, ajaloolis-kultuuriline või esteetiline väärtus. Seejuures annab kohaliku tasandi kaitsealade loomine võimaluse väärtustada ka selliseid alasid ja paiku, mille kaitse pole üle riigi oluline. Näiteks võib kogukonna armastatud marjamets, mida kasutatakse ka jalutamiseks, suusatamiseks jm, olla väärtuseks, mida kohalikul tasandil looduskaitseala moodustamisega kaitsta. Pole välistatud, et kohaliku kaitseala loomine aitab kaasa ka riigi tasandil oluliste liikide, nt nahkhiirte ja kuklaste kaitsele. Samas on selliste liikide kaitse riigi ja kohalike omavalitsuste rollijaotuse kohaselt riigi kohustus ning

seega ei tohi see olla peamine põhjus, miks kohalik kaitseala luuakse. Üks põhjus, miks kaitseala moodustada, võib kohtu hinnangul olla ka see, et ala ohustab inimtegevus. Riigikohtu käsitletud kaasuses oli ohustavaks inimtegevuseks maavarade kaevandamine, aga samaviisi võib vana loodusmetsa või püsimetsana majandatud puhkemetsa ohustada ulatuslik lageraie.

Kohalikel omavalitsustel on kohalike kaitsealade moodustamisel suur otsustusruum. Ühelt poolt võivad nad kaitse alla võtta väga eriilmelisi maastikke ja kooslusi, teiselt poolt tähendab see omavalitsuse jaoks seda, et kaitse alla võtmise poolt ja vastu rääkivaid huve tuleb hoolikalt kaaluda ning järgida menetlusele kehtestatud nõudeid, sealhulgas maaomanike ning avalikkuse kaasamise kohta.

Kohaliku kaitseala moodustamise kord

Kohaliku kaitseala võib moodustada kahel viisil. Vähem aega ning halduskoormust nõuab, kui moodustada kohalik kaitseala üldplaneeringu koostamise käigus. Sel juhul eraldiseisvat menetlust ei tehta, vaid kaitseala moodustamist arutatakse osana üldplaneeringust. Teine võimalus on kaitseala moodustada eraldiseisva otsusega, mis tähendab ka eraldi menetlust asjaomaste teadete, avalikustamiste ja kirjavahetusega.

Limatünnik. Foto: Maria Kooskora

Ettepaneku kohaliku kaitseala moodustamiseks saab teha põhimõtteliselt igäüks. Samas tuleb ettepanekus esitada üpris detailset infot kaitse alla võtmise vajaduse ning väärtuste kaitseks vajalike piirangute kohta, mistõttu on praktikas ettepaneku koostamisel vaja ekspertide abi. Muidugi võib ettepaneku kaitse alla võtmiseks teha formaalselt ka omavalitsus ise pärast seda, kui kohalikud üksikisikud või seltsid on selle vajadusest vabas vormis teada andnud ning ala kaitse alla võtmine väärib kaalumist.

Ala kaitse alla võtmine eraldiseisvas menetluses (st väljaspool üldplaneeringu koostamist) on **avatud menetlus**, kuhu eriti hoolikalt kaasatakse maaomanikke, kelle omandiõigust võiks metsade kaitseks seatud tingimused puudutada. Samas saab **igäüks oma arvamust ja poolehoidu või vastuseisu avaldada ning esitatud ettepanekuid tuleb kaaluda ja neile vastata.**

Kohaliku kaitseala moodustamise menetlus (eraldiseisva menetlusena) koosneb üldjoontes järgmistest etappidest:

1. Kohalik omavalitsus, mõni asjast huvitatud inimene või kogukond koostab **ettepaneku** kohaliku kaitseala moodustamiseks. Kui ettepanek tuleb väljastpoolt valla institutsioone, saadetakse see vallavalitsusele või -volikogule.
2. Ettepaneku kohta koostab omavalitsus kaitse alla võtmise ning kaitsetingimuste põhjendatuse ja otstarbekuse **ekspertiisi**, mille põhjal otsustatakse, kas minna menetlusega edasi.
3. Kui menetlusega minnakse edasi, tuleb kaitseala moodustamisest teavitada avalikkust **teatega** kohalikus ajalehes, puudutatud maaomanikke aga tähtkirja või e-kirjaga.
4. Teates kirjeldatud tähtaja (vähemalt kaks nädalat) vältel tehakse kaitseala moodustamise otsuse eelnõu koos muude asjakohaste dokumentidega **kättesaadavaks** kohalikus omavalitsuses ning Keskkonnaameti kohalikus kontoris. Selle aja vältel oodatakse ka avalikkuselt ja maaomanikelt **kirjalikke arvamusi**.
5. Kirjalikele arvamustele tuleb omavalitsusel **vastata** 30 päeva jooksul, aga igal juhul enne avaliku arutelu toimumist.
6. **Avaliku arutelu** (koosoleku), mis järgneb dokumentide väljapanekule ja kirjalikele arvamustele vastamisele, võib ka ära jätta – seda juhul, kui juba algses teates tehti ettepanek see ära jätta ning kirjalikul teel keegi arvamust ei avaldanud.

Pärast kaitseala moodustamise eelnõu avalikustamist ning tagasiside läbitöötamist ja selle põhjal võimalike muudatuste tegemist lõpeb menetlus kaitse-eeskirja kehtestamisega volikogus. Peale kaitseala piiranguid sisaldava eeskirja tuleb omavalitsusel otsusele lisada kaardimaterjal, millel on näidatud ala välispiirid. Kui ala on suurem ja sellel kaitstavate väärtuste jaoks on eri paigus tarvilikud erineva sisuga kaitsetingimused, tuleb kaardile märkida ka eri kaitsevööndite piirid.

Milliseid kaitsetingimusi saab kohalikul kaitsealal seada?

Kohalikul looduskaitsealal **saab väärtuste kaitseks seada vaid selliseid tingimusi, mida looduskaitseeadus lubab seada** kaitsealade leebema režiimiga aladel – **piiranguvööndites**. Piiranguvööndid on riiklikel kaitsealadel need alad, kus majandustegevus on üldjuhul lubatud, aga selle juures tuleb arvestada teatud piirangutega (seevastu rangema režiimiga sihtkaitsevööndis on majandustegevus üldjuhul keelatud, vaid teatud erandjuhtudel võib seda lubada).

Metsaraietest on kohalikel kaitsealadel võimalik keelata või piirata kõige intensiivsemaid raieid – lage- ja turberaiet. Lisaks sellele võib seada tingimusi maastikuilme ning koosluse loodusliku tasakaalu, liikide ja vanuse mitmekesisuse säilitamiseks (nt nõuda, et alale jäetaks rohkem säilikipuid või ei koristataks lamapuitu) ning keelata puidu kokku- ja väljavedu külmumata pinnaselt. Samuti võib looduskaitsealistel eesmärkidel seada metsaseaduses sätestatust erinevaid tingimusi raielangi suurusele ja kujule ning metsa vanusele, millest alates raieid teha tohib. Näiteks võib ka juhul, kui turberaiet on lubatud, piirata nende pindala kahele hektarile ning keelata raie nooremates kui 90-aastastes kuusikutes. Võimalik on seada ka raiete teostamise ajapiiranguid (ennekõike kevadsuviseks pesitsemise

ja järglaste üleskasvatamise perioodiks) looduskoosluse või sellesse kuuluva kaitsealuse liigi säilitamise ja elutingimuste parandamise eesmärgil.

Lage- ja turberaieele absoluutse keelu jm üldkehtivate piirangute seadmise asemel võib kaitse-eeskirjas ette näha ka kohustuse sellisteks raieteks kohaliku omavalitsuse nõusolekut küsida. Nii on tehtud näiteks Rakvere valla moodustatud Pahnimäe kaitseala puhul. Ühelt poolt annab see paindlikkust, teiselt poolt tähendab selline lähenemine, et kohalikul omavalitsusel tuleb iga metsateatise puhul uuesti kaaluda, kas see konkreetne raietegevus on kaitstavaid väärtusi silmas pidades lubatav. See toob kaasa suurema töömahu ning kõrgemad nõudmised ametnike teadmistele.

Sarnaselt üldplaneeringus kitsenduste seadmisega peavad ka kaitsealal kehtestatavad tingimused olema proportsionaalsed (Vt ka ptk “**Milliseid tingimusi võib omavalitsus metsade kasutusele seada?**”). Lihtsamalt öeldes, esmalt tuleb selgeks teha, mis eesmärgi inimtegevust piiravad tingimused täidavad. Eesmärgi sõnastamise järel tuleb seada sellised tingimused, mis on eesmärgi saavutamiseks piisavalt tõhusad, ent samas piiravad maaomanikke võimalikult vähe. Samuti peavad kaitsetingimused olema sõnastatud selgelt ja ühemõtteliselt.

Kaitsetingimuste seadmine ja kompenseerimise kohustus

Kohaliku kaitseala moodustamisel on kaitsetingimuste seadmine on analoogne planeeringutes sätestatavate maakasutustingimuste seadmisega. Maaomanike huvidega tuleb küll arvestada ning otsused peavad olema ka nende seisukohalt proportsionaalsed, ent maaomanike nõusoleku puudumine kui selline ei välista piirangute seadmist. Vt ka ptk “**Kas ja millal peab kohalik omavalitsus omandiõiguse piiramisel maaomanikele hüvitist maksma?**”

Kohalike kaitsealade puhul maaomanikele kitsendusi kompenseerima ei pea. Kuna võimalik on kehtestada vaid looduskaitseaduse järgi piiranguvõõndis lubatavaid piiranguid, ei ole metsamajandamine välistatud. Kaitsetingimuste suhtelise leebuse tõttu ei teki omavalitsusel kohustust kinnistuid omandada.

Kuidas on tagatud kaitsetingimuste järgimine?

Kohalikel kaitsealadel peavad väärtuste kaitseks seatud tingimuste täitmise üle järele valvama kohaliku omavalitsuse töötajad. Seega on omavalitsusel kohaliku kaitseala moodustamisel raietegevuse üle otsesem kontroll kui näiteks üldplaneeringuga rohevõrgustiku kaitseks raietingimusi seades. Kui selgub, et mõni maaomanik ei järgi talle seatud tingimusi ning teeb kohaliku kaitseala kaitse-eeskirjas keelatud raieid, võib kohalik omavalitsus rikkujale määrata trahvi, eraisikust omanikule ka aresti.

Enamasti ei ole kaitsetingimuste täitmise järelevalveks vajalik luua eraldi töökohta, asjaomaseid ülesandeid võib täita ka keskkonnaspetsialist, kes enamasti peaks olema kursis ka vääртеomenetluse jm sunnivahendite rakendamisega.

Lisaks sellele, et kohalik omavalitsus saab ise reegleid vahetult jõustada, tuleks kaitse alla võtmisest

Foto: Ireen Trummer

kindlasti teavitada ka Keskkonnaametit. Sarnaselt maakasutuse tingimuste seadmisega üldplaneeringus tuleks ametile edastada tingimuste sisu kirjeldus ja kaardimaterjal kaardirakenduste kasutatavas formaadis, et ametnikud saaksid tingimused hõlpsasti elektroonilisse metsaregistrisse kanda. Kui andmed on registrisse kantud, ei saa metsateatiste automaatkontroll kehtivate reeglitega vastuolus olevatele raietele luba anda.

Kaitseala moodustamise vaidlustamisest

Kohaliku kaitseala moodustamise või moodustamata jätmise otsust saavad vaidlustada vaid sellest otseselt puudutatud isikud (ennekõike maaomanikud, kelle õigusi kitsendatakse) või keskkonnaorganisatsioonid. Viimasteks võivad olla ka kohalikud seltsid ja seltsingud, kes tegelevad elukeskkonna ja looduse kaitsega.

Kuna kohalike kaitsealade moodustamisel on omavalitsustel ulatuslik kaalutusruum, on kohtulik kontroll piiratud. Kohtud saavad kontrollida, kas menetleti õigesti, ega vald ei seadnud rangemaid kaitsetingimusi, kui looduskaitse seadus ette näeb, ning kas kaalutusotsuse teostamise viis oli korrektne. Kohus ei saa asuda valla või linna asemel langetama otsust, kas väärtuslikumaks on näiteks maaomaniku õigus oma metsa ükskõik mis viisil majandada või metsalinnustiku või kohalike seas populaarse metsatuka kaitse.

Ala kohaliku kaitse alla võtmise otsuse püsima jäämiseks tuleks omavalitsusel planeeringu- või kaitseala loomise menetluse käigus:

1. selgitada välja kõik asjassepuutuvad huvid (nii avalikud huvid, mis õigustaks raiepiiranguid, kui ka maaomanike huvid);
2. neid võimalust mööda tasakaalustada ja leida proportsionaalne lahendus;
3. kaitse alla võtmise otsuse (või planeeringu) seletuskirjas selgelt välja tuua, kuidas erinevate huvidega arvestati ning miks sai valitud just ühe või teise sisuga kompromiss.

Huvide väljaselgitamisel on oluline roll maaomanike ja avalikkuse kaasamisel, samuti koostööl riigiasutustega.

Kohalike kaitsealade moodustamist on maaomanikud või loodusressurse kasutada soovivad ettevõtted praktikas mitmel puhul vaidlustada üritanud. Üldiselt on kohtud andnud õiguse kohalikele omavalitsustele (nt [Pahnimäe](#) ja [Ess-soo](#) kohalike kaitsealade puhul). [Jöelähtme valla](#) Ruu küla kaitseala loomise otsus küll tühistati Riigikohtus, ent mitte seetõttu, et kohus oleks kohaliku kaitse alla võtmist

põhimõtteliselt sobimatuks pidanud. Pigem oli probleem selles, et kohalik omavalitsus õigustas otsust osalt ka üleriikliku tähtsusega liikide ja elupaikade kaitse vajadusega ning tugines seega ebasobivatele kaalutlustele. Ala väärtus maastikuna ning puhke- ja virgestustegevuse kohana olid seevastu Riigikohtu hinnangul igati asjakohased põhjused ala kaitse alla võtmiseks.

4. Riigimetsa majandamine ja kõrgendatud avaliku huviga alad

Suur osa Eesti metsadest, sealhulgas paljud suured metsamassiivid, kuuluvad riigile. Riigimaal asuva metsa haldamine ja kasutamine on Riigimetsa Majandamise Keskuse ehk RMK peamine ülesanne. **Õigusnormide järgi ei ole riik päris tavaline metsaomanik, keda esindav RMK võib metsaga ümber käia, kuidas aga ise soovib.** Metsaseaduses on riigimetsa majandamisele pühendatud täiesti eraldi osa. Nii on RMK tegevusaladena loetletud puidu kasvatamise ja metsaraie kõrval riigimetsa avaliku funktsiooni täitmise tagamine ning loodusväärtuste kaitse. Seaduse kohaselt peaks RMK majandustegevusest saadava tulu kasutama eelkõige metsa majandamisele ning avalike funktsioonide täitmisele, kuigi osa puhaskasumist läheb ka riigieelarvesse. Peale nende üldisemat laadi erisuste näeb metsaseadus ka ette, et **asulate lähedal peab RMK kaasama metsamajandamistöde planeerimisse kohaliku kogukonna või elanikud.**

Praktikas täidetakse seda nõuet KAH-alade (kõrgendatud avaliku huviga alad) määramise ning neil raie tööde planeerimisel kohalike inimeste teavitamise ja nendega tööde üle arutamise kaudu. KAH-alade valiku ning neil aladel rakendatavate põhimõtete kohta saab lähemalt lugeda [RMK kodulehelt](#). Juhendi kirjutamise aja seisuga loeti KAH-alade hulka näiteks metsaalad, mis asuvad linnade ja tiheasustusalade sees ning nende vahetus läheduses, avalikel rekreatsioonialadel ning nende vahetus läheduses, samuti kohaliku kogukonna traditsioonilise kultuurilise tähtsusega paikades. Seega kuuluvad KAH-alade hulka ka sellised riigile kuuluvad metsad, mida võiks teatud juhul võtta kas kohaliku kaitse alla või millele seada üldplaneeringuga kitsendusi.

KAH-aladel toimuvate raiete tutvustamiseks korraldab RMK kaasamiskoosolekuid, mille eel tehakse RMK kodulehel kättesaadavaks kavandatud raiete kaart ning selgitused planeeritud tööde sisu kohta. Infot nende kohta saab RMK kodulehelt, sageli ka linnade ja valdade kodulehtedelt.

Samas on KAH-alade raiekavade aruteludel võrreldes planeeringute või kohaliku kaitseala loomise menetlusega olulisi erinevusi:

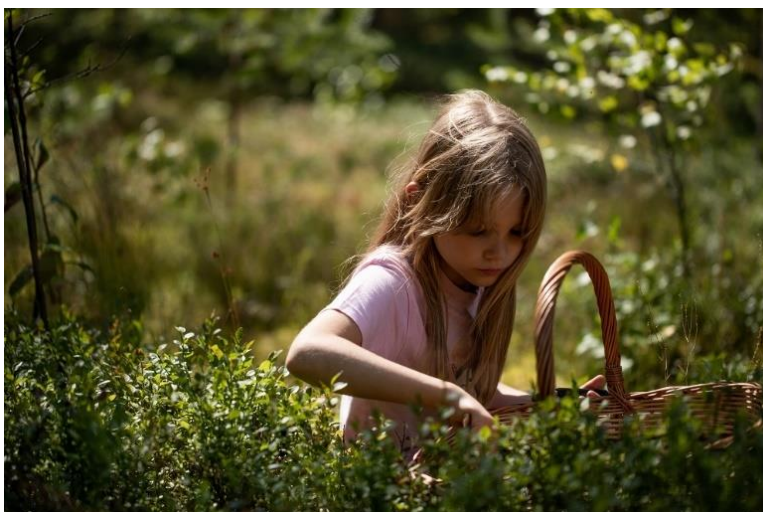

Foto: Katre Liiv

1. Erinevalt üldplaneeringu või kohaliku kaitseala moodustamise protsessist **ei ole KAH-aladel raietegevuse planeerimine ametlik haldusmenetlus**. See tähendab, et seaduse tasandil pole kokku lepitud täpseid reegleid, keda ja kuidas teavitada, samuti puudub õiguslik kohustus seisukohtadele teatud viisil vastata ning RMK otsust kohalike elanike soovidega arvestamise suhtes ei saa ka kohtus vaidlustada (küll saab kohtus vaidlustada konkreetset metsateatist, mis raieks õiguse annab);
2. KAH-alade kaasamisprotsessi eesmärk ei ole arutada, kas ja mis tingimusel raietegevust üldse ellu viia saab. Nagu RMK oma kodulehel märgib, **on protsessi eesmärk eelkõige kohalikke inimesi eesootavatest raietest teavitada ja nendega infot vahetada**. Selle tulemusena ei soovi RMK välja selgitada, kas raieid teostada, vaid pigem milliste lisatingimustega seejuures arvestada (jätta raietegevusest puutumata teatud väärtuslikumad puud või puuderühmad, raieid ajastada vms).

Eeltoodu ei tähenda, nagu ei oleks mõistlik KAH-aladel toimivas kaasamisprotsessis kaasa rääkida. Küll tasub olla teadlik, et kaasamise tulemusena ei pruugi kohalike jaoks oluline metsaala säilida või selle majandamisel kohalike elanike huvid arvestatud saada. **Olukorras, kus eesmärk on väga väärtusliku metsaala säilitamine või seal metsaraietele kindlate kaitsetingimuste seadmine, tasub pigem panustada üldplaneeringutele ning kohalike kaitsealade moodustamisele.**

5. Metsamajanduslikud soovitused

Raieliigid

Metsaseadusega on metsas lubatud rakendada hulka raieviise. Nendeks on uuendusraie, hooldusraie, valikraie, trassiraie, raadamine ja kujundusraie. Uuendusraiate alla kuuluvad lageraie ja turberaie, viimane omakorda jaguneb häil-, veer- ja aegjärkseks raieks. Hooldusraiate alla kuuluvad valgustus-, harvendus- ja sanitaarraie. Valikraieid rakendatakse püsimeetsamajandamisel. Trassiraiete puhul raiutakse piirisihte, kraavikaldaid, kvartalisihte, teeservi jts kohti puudest lagedaks. Kujundusraietega raiutakse kaitsealadel ning need raied tehakse mõne kaitsealuse liigi või loodusliku elupaiga hüvanguks.

Metsaseaduse järgi on peamised raieviisid, millest allpool juttu tuleb, määratletud järgnevalt.

Lageraie on uuendusraie, mille käigus raiutakse raielangilt ühe aasta jooksul raie algusest arvates kõik puud, välja arvatud seemne- ja säiliku puud ning elujõuline järelkasv.

Turberaie on uuendusraie liik, mis jaguneb omakorda aegjärkseks-, häil- ja veerraieks.

Aegjärkse raie korral raiutakse metsas puid hajali üle raielangi kahe või enama raiejärguna.

Häilraie korral raiutakse mets häiludena korduvate raiejärkudena. Esimese raiejärgu käigus tohib raiuda maksimaalselt viis häilu hektari kohta ja häilu läbimõõt ei tohi olla suurem kui 40 m.

Veerraie korral raiutakse metsas puud langi servast lageraie korras korduvate raiejärkudena mitte rohkem kui puistu keskmise kõrguse laiuselt. Lageraieala võib laiendada pärast eelmise raiejärguga lagedaks raiutud metsaosa uuenemist.

Valikraie on selline raie, mida tehakse püsimeetsana majandamise eesmärgil raieküpses puistus, üksikute puude ja väikehäilude raiumisega. Väikehäilude läbimõõt võib olla kuni 20 meetrit, valikraiate käigus hoitakse alles säilikpuud.

Harvendusraie on hooldusraie, mida tehakse kaheksasentimeetrilise ja suurema keskmise diameetriga puistus.

Valgustusraie on hooldusraie, mis tehakse kuni kaheksasentimeetrilise keskmise diameetriga puistus ning mida ei ole tarvis kooskõlastada Keskkonnaametiga.

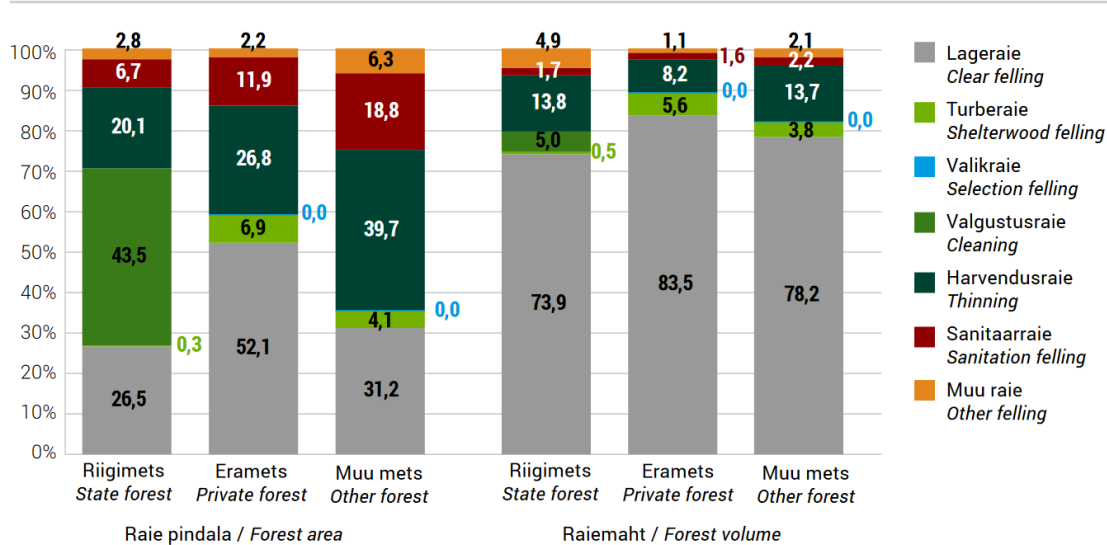
Sanitaarraie on hooldusraie, mis tehakse nakkusallikaks olevate või kahjurite paljunemist soodustavate puude, samuti surevate või surnud puude ning oma ülesande täitnud seemnepuude metsast eemaldamiseks.

Täpsemalt saab raieviiside ja neile sätestatud nõuete kohta lugeda [metsaseadusest](#) ja keskkonnaministri määrusest "[Metsa majandamise eeskiri](#)".

Lageraie mõju

Eesti metsamajandus on lageraiepõhine. Juba puude istutamine raiesmikel ja nende edasine hooldamine toimub paljuski lõppraiet silmas pidades. Niisugusel metsamajandusel on kindlasti oma selge mõju keskkonnale, seda nii inimeste kui ka metsas elavate liikide suhtes.

Jooniselt 3 selgub, et uuendusraielikidest on selges ülekaalus lageraied. Turberaieid tehakse marginaalses ulatuses. Valikraietega püsimeetsanduse viljelejaid on statistilise metsainventuuri andmete põhjal samuti väga vähe. Puidumahu suhtes on lageraied aga selgelt domineeriv raieviis Eestis.

Joonis 3. Raieliikide osakaal kogu raiepindalast ja raiemahust omandivormiti 2018. aastal (Keskkonnaagentuur, 2019).

2011.–2018. aastal on kaugseiremeetodil analüüsitud metsamuutusi ning tulemustest selgub, et sel ajal tekkis metsadesse aastas keskmiselt 10 500 suuremat häilu, mille keskmine pindala oli 2,1 hektarit. Kohati leidub sama analüüsi tulemusel aga ka väga suuri, üle 10 hektari suuruseid häile (EMU ja TÜ, 2018). Häilude tekkepõhjust nimetatud uuringus ei eristatud, tegemist on nii raiete kui ka looduslike häiringute tõttu tekkinud lagedate aladega.

Lageraiepõhise metsamajandamise keskkonnamõju, mida on palju uuritud, on kompleksne ning avaldub eri tasemetel. Koostatava metsanduse arengukava aastani 2030 alusuuringus (EMU ja TÜ, 2018) on toodud välja lageraiete mõjud, mis avalduvad lageraietöödel, raiejärgselt avatud keskkonnas, taimestiku raiejärgses arengus ja ümbritsevate alade raiel. Anname uuringu põhjal lühikese ülevaate mõnedest kitsamalt esile tõstetud mõjudest.

Väga hästi dokumenteeritud probleem on **ohustatud liikide hävimine koos substraadi ja mikroelupaikadega**: elus puude raie, surnult seisvate puude raie, olemasoleva lamapuidu purustamine, matmine või eemaldamine, samuti mõnedes kooslustes haruldasmate struktuurielementide kahjustamine, nagu suured tuuleheitejuurestikud ja sammaldunud kivid. Kõik viimati nimetatud pakub metsas elupaika suurele hulgale elustikule, kelle seas on palju ohustatud liike. Näiteks elab kõdupuidul seen roosa pess (*Fomitopsis rosea*), kes Eesti punases nimestikus on hinnatud ohulähedaseks; vanadel elus laialehistel lehtpuudel ja haabadel võib kasvada näiteks punases nimestikus ohult hinnatud kopsusamblik (*Lobaria pulmonaria*), kuuse tuuleheitejuurestikult on leitud ohustatud siredat varjusamblikku (*Chaenotheca gracilentia*).

Kui lageraiet tehakse lindude pesitusajal, siis **hukub raietööde käigus hulganisti linnumune ja -poegi ning hukka saab niihästi tavalisi kui ka ohustatud liike**. On hinnatud, et näiteks ainuüksi 2018. aastal

hukkus Eestis kevadsuviste raietööde tagajärjel umbkaudu 84 000 linnupoega (Mägi, 2019). Hinnang võib olla ebatäpne ning tegelikkuses võib olla see suurem või väiksem, sest esiteks on arvestuse aluseks võetud hinnatud aasta metsateatised, mille realiseerimise hetk ja kogus ei ole täpselt teada, ning teiseks on hinnang tehtud eeldusel, et Eesti metsades elab hektaril keskmiselt kolm linnupaari, mis ei peegelda raieküpsete metsade lindude asustustihedust – viimastes võib see sõltuvalt kasvukohatüübist olla kordades suurem. Intensiivse metsamajanduse mõjust lindudele saab lisateavet ka [Eesti Ornitoloogiaühingu kodulehelt](#).

Lageraie tagajärjel muutuvad keskkonnatingimused drastiliselt – varem pakkusid puud varju päikese ja tuule eest, nüüd peab varem metsas elanud elustik saama hakkama uute keskkonnatingimustega. Teatud osa tundlikumaid liike kaob raiesmikult muutunud elutingimustes kohe, osa tõrjuvad välja raiesmikule kolivad uued liigid konkurentsi käigus. Raiesmikke asustab avamaataimestik ja sellega seotud teised liigid: avamaastikega seotud linnud (nt tavaliseks raiesmikuliigiks on talvike) ja liblikad, kuid metsaspetsiifiline elustik (sh mustikas ja söögiseened) kaob ning selle taastumine võtab aega aastakümneid.

Peale lageraiet istutatakse uus metsakultuur või kasvavad sinna looduslikult uued noored puud. Lageraie järgselt tekkinud elustik taandub muutunud valgustingimuste, tekkinud okkavariste jt põhjuste tagajärjel. **Üldiselt on selliste koosluste elurikkus väga vähene**, samuti on tekkinud tihnikud esteetiliselt ja rekreatiivselt väheväärtuslikud.

Lageraiemajanduse tulemusel **kasvatatakse süsteemselt teistsuguseid kooslusi**, mis viib mitme metsapõlve vältel elustiku vaesumiseni, majandatav metsamaastik muutub ühetaoliseks. Metsastruktuur vaesub ühekülgse häiringurežiimi ja ühealisuse tõttu. Seega avaldub lageraiete negatiivne keskkonnamõju maastikul nii kohe kui ka aastakümneid aega võtva, ohustatud metsaelustikule negatiivset mõju avaldava protsessina.

Suurte lageraietega kaasneb **mikrokliimaatilise mõju muutus laiemalt kui ühe puistu piires**, raie järel jäävad avatuks kasvava metsa servad, mis muutuvad tormihellaks. Kuusikute puhul on niisugused metsaservad aga hea toitumispaik kuuse-kooreüraskile (Kukk & Õunap, 2020).

Lageraiete ulatuslik eelistamine loob ka **pingeid ja rahulolematust ühiskondlikul tasandil**. Uurimusi selle kohta on palju, näiteks Soomes 2012. aastal tehtud uuringu tulemusel selgus, et kõige rohkem

Lageraie Haanjas. Foto: Liis Kuresoo

kritiseeriti kehtiva metsapoliitika juures selle rakendamise õiglust ja raiemeetodina lageraieid (Valkkeapää & Karppinen, 2013). Kuna lageraiete tõttu kaob inimestele tuttav keskkond nende eluiga arvestades jäädavalt, on selline reaktsioon põhjendatud.

Püsimetsamajandamine

Lageraiete negatiivse keskkonnamõju vähendamiseks soovitatakse sageli metsi majandada püsimetsana. Soovitust jagatakse muu hulgas metsanduse arengukava aastani 2030 alusuuringu mitme peatüki järeldustes. Samuti on sarnasele järeldusele jõutud naaberriikides, näiteks analüüsi 2018. aastal Soomes biomajanduse strateegiat ja leiti, et metsakasutusvõtete kombineerimine, sealhulgas püsimetsanduse laiem rakendamine aitab leevendada metsakasutuse mahu suurenemise negatiivset mõju elurikkusele ja looduse võimele pakkuda ökosüsteemi teenuseid (Eyvindson, Repo, & Mönkkönen, 2018).

Metsaseaduse mõistes on püsimets selline mets, mida majandatakse valikraietega. Laiemas tähenduses (Remm, Kuresoo, & Rünkla, 2020) kirjeldab püsimetsandus metsakasutuse viisi, kus

1. kasvatatakse kasvukohale omaseid puuliike;
2. metsamaad üldjuhul ei kuivendata ega kasutata muid intensiivseid võtteid, nagu väetamine või lausaline künd;
3. hoitakse järjepidevalt kõrgmetsa ning raiumata jäetakse säilikuud.

Laiemalt võib püsimetsandust määratleda majandamisviisina, mis soosib metsa eri funktsioonide olemasolu ning mitmesugust (kõrval)kasutust. Püsimetsanduse võtted põhinevad paljuski traditsioonilistel teadmistel metsandusest, kuid seda arendatakse pidevalt edasi. Nii näiteks töötavad tänapäeval püsimetsana majandatavates metsades peale saameeste ka harvesterid.

Püsimetsana saab majandada pea kõiki metsatüüpe, kuid on mõned erandid, kus selle rakendamine kõne alla ei tule. Näiteks ei sobi püsimetsana majandamiseks raieküpsed ühealised ja -sugused istutatud kuusikud. Samuti tuleb meeles pidada, et monotoonseid, ühevanuselisi ja -liigilisi puistuid tuleb alles hakata püsimetsaks kujundama, see aga võib aastakümneid aega võtta.

Püsimets Vormsil. Foto: Mariliis Haljasorg

Pikemalt saab püsimetsanduse ja selle meetodite kohta lugeda [väljaandest "Teejuht püsimetsandusse"](#).

Metsamajandamise kavandamine üldplaneeringutes

Üldplaneeringuga (sh selle raames kehtestatava kohaliku kaitseala kaitse-eeskirjaga) võib ruumiliselt planeerida metsadele mitu funktsiooni, mis eeldavad erinevat lähenemist metsamajandamise kavandamisel. Nimetame võtteid, mida saab rakendada, et soodustada metsade funktsioonide paremat kasutamist ja nende püsimist ning paranemist metsamajandamise käigus. Võtete nimekiri ei ole lõplik, need on koondatud mitmest allikast, kust on võimalik nende kohta lähemalt juurde lugeda (Amos *et al.*, 2004; Remm, Kuresoo, & Rünkla, 2020; ELF, 2020; Örd, 2000).

Elustikku arvestav raieaeg

Loodussäästliku metsamajandamise juurde käib kevadsuvistest raietest hoidumine, et tagada metsas elutsevate lindude ja loomade rahu kõige aktiivsemal pesitsus- ja poegimisperioodil. Kui raierahu pidada 15. märtsist 31. augustini, on suurem osa metsalinde ja -loomi pojad edukalt suureks kasvatanud.

Kevadsuvistest raietest hoidumine ei teeni ainult lindude-loomade säästmise eesmärki, vaid on oluline ka metsamulla hoidmise seisukohast. Metsatööd, mis tehakse külmunud pinnasega, kahjustavad oluliselt vähem metsamulda ning on soovitatavad ka Eestis levinud puidumädanikku põhjustava juurepessu leviku vähendamise seisukohast. Kevadsuvistest raietest hoidumine on üks nõuetest, millest püsimeetsana majandamise puhul üldiselt hoolega kinni peetakse.

Raierahu rakendamine on üldplaneeringute kontekstis oluline rohevõrgustikku kuuluvate alade metsamajandamisreeglite seadmisel. Tegu on aladega, mille peamiseks funktsiooniks on elustiku toetamine. Oluliste häiringuteta sigimisperiood on üks tingimus, mis aitab tagada rohevõrgustiku toimimise. Raierahu tasub pidada ka puhke- ja virgestusaladel, sest inimeste aktiivseim metsaskäigu aeg on suure tõenäosusega samuti kevadsuvi. Puhkemetsa sagedad asukad kuklased liiguvad aktiivsemalt väljaspool pesa samuti 15. märtsist 31. augustini.

Püsimetsana majandamine

Ülal on käsitletud lageraiete negatiivset keskkonnamõju, samuti vajalikkust püsimetsanduse rakendamise järele praegusest palju suuremal alal. Väga hästi sobib püsimetsana majandamine puhke- ja virgestusaladel, kus metsade puhkeväärtus inimeste vahetu elukeskkonnana on nende metsade kõige tähtsam funktsioon. Neis metsades on oluline pöörata tähelepanu ohtlike puude eemaldamisele, mida püsimetsana majandamine väga hästi teha võimaldab. Ka puhke- ja virgestusalade metsade puhul tuleb meeles pidada, et püsimetsandus tähendab kasvukohale omaste puuliikide kasvatamist, mistõttu tuleb paiguti leppida uute pealetulevate puuliikidega – näiteks männikute vaheldumisega lehtpuuenamusega metsadeks, sest männikud on sageli rajatud liiga viljakatesse kasvukohtadesse, kus nad looduslikus konkurentsisis teistele liikidele alla jääksid. Lehtpuumetsa kasvatamine ei tähenda aga sarapuu- ja kuslapuuvõsaga leppimist, vaid ka püsimetsas on võimalik teha selliseid valikraieid, mille käigus meelepärased puuliigid kiiremini kasvama aidatakse.

Rohevõrgustikku kuuluvatel aladel on sõltuvalt nende funktsioonist püsimetsana majandamine samuti asjakohane. Oluline on rakendada uuendusraiate keeld näiteks ka veekogude kaldavööndites, mis toimivad metsamaastikes tähtsate rohekoridoridena, samuti tuleks kindlasti valikraietega metsi majandada kaitsealuste metsaliikide elupaikade ümbruses ja vahel, et säilitada metsamaastikus nende elupaiku ja liikumisteid.

Kui kasvukoht on sobiv, siis on valikraietega võimalik männikut majandada nii, et peapuuliik ei muutu. Pildil valikraietega majandatav männik, kuhu rajatud häilus on näha elujõulist järelkasvu. Foto: Liis Kuresoo

Kohalike kaitsealade puhul kehtib looduskaitseeaduses määratletud piiranguvööndi režiim, mis vaikimisi keelab uuendusraied, kui kaitse-eeskiri ei sätesta teisiti. Seega võib ka kohalike kaitsealade puhul uuendusraied välistada ja majandada kogu ala püsimetsana, kui see on säilitavate väärtuste seisukohast vajalik. Kui eesmärk on kaitsta metsa kui ökosüsteemi, siis on püsimetsandus selle sihi saavutamiseks väga hea valik.

Püsimetsandust on üldplaneeringus asjakohane rakendada ka väärtuslike rohealade, maastike ja looduskoosluste kaitseks.

Uuendusraieliigi valik

Peale lageraiete on uuendusraieliigina kasutusel ka turberaie, mis tähendab metsade uuendusraiet pikema aja jooksul. Häilraie puhul raiutakse metsa häilud, mille laiust ning tükiarvu hektarile on

võimalik üldplaneeringus metsa funktsiooni järgi sätestada. Tuleb meeles pidada, et turberaie häilud on siiski valdavalt suuremad ja tihedamalt paigutatud kui püsimetsa häilud. Häile laiendatakse järkjärgult sedamööda, kuidas mets häiludes uueneb. Aegjärkne raie tähendab metsade järkjärgulist hõrendamist ning allesjäänud puistu turbe all metsa järelkasvu hoidmist. Aegjärkset raiet tehakse maksimaalselt kolme järguna, kus lõpptulemuseks on ilma kõrgmetsata noorendik. Veerraie on oma olemuselt kitsas, puistu keskmise kõrgusega võrdne lageraie, mis ei ole oluliselt loodushoidlikum metsamajandamise viis kui tavapärase lageraie, seega pole veerraiet üldjuhtudel üldplaneeringus eraldi raieliigina sätestada erilist mõtet.

Turberaiete puhul on oluline teada, et metsaseadus lubab neid teha maksimaalselt 10 ha suuruse langina, mis tähendab seda, et maastikus võivad tekkida ka turberaiete tagajärjel suured kõrgmetsata alad ning nende mõju elustikule ning metsade rekreatiivsetele ning esteetilistele väärustele ei ole oluliselt väiksem lageraiete omast. Samuti võivad sellised suured lagedad alad osutada võimetuks asulat või elamuid tuule ja tuisu eest kaitsma. Seega on oluline turberaiete lubamisel läbi mõelda ja kehtestada konkreetsete lubatud raielangi pindalapiirangud.

Lageraie pindala määramine

Üldplaneeringuga saab lageraietele seada vajalikke pindalalisi ja teisi piiranguid. Nagu ülal kirjutatud, oli Eesti keskmine lageraielank 2011.–2018. aastal 2,1 hektari suurune. Seega peaks lageraielankide pindala piiramise korral olema lubatud lank kindlasti väiksem kui 2 hektarit, vastasel juhul ei ole piirangul, mis lubab keskmise suurusega lanki, erilist mõtet. Uuendusraied, sealhulgas lageraied, võiks olla üldplaneeringuga välistatud puhke- ja virgestusalade metsades, kohaliku tähtsusega kaitsealadel, rohevõrgustikus ja veekogude kaldavööndites, samuti väärtuslike rohealade, maastike ja looduskoosluste kaitse tagamiseks määratud kohtades. Asula või ehitiste kaitseks õhusaaste, müra, tugeva tuule või lumetuisu eest võib seada lagelangi suurusele ja kujule piiranguid, mispuhul on oluline hoida tekkivad langid võimalikult väiksena, näiteks pool hektarit. Langi suurus sõltub aga palju kohalikest oludest ja metsatüüpidest – näiteks võib olla rannikul ja saartel vajalik väiksem langi suurus kui sisemaal, seega on keeruline anda ühtset soovitusi langi suuruse kohta, mis sobiks ühtviisi kõikjale.

Metsa tuulekindluse hoidmiseks on oluline, et ühtlase metsamassiivi raiet alustataks tuulealusest küljest. Kuna Eestis on levinud valdavalt läänetuuled, tasub meil raieid alustada metsamassiivi idaküljest.

Pildil on puhkemajanduslikult väga aktiivselt kasutatav eramets asula servas, kus on tehtud ca 25 aastat tagasi turberaieid ning hiljem on valgustusraiega eemaldatud sarapuuvõsa. Männik asendub järk-järgult eriliigilise lehtpuumetsaga, järelkasvus on näha kuuske. Foto: Markus Pau

Lankide liitumisaegade fikseerimine

Kuigi langi suurusele on lubatud seada piiranguid, ei pruugi see ainsa meetmena suuremate lagedate alade teket piirata, sest raiealad võivad viljakates kasvukohatüüpides nõuetekohaselt uueneda juba mõne aastaga, kui raiesmikel kasvab 0,5 meetri kõrgune kasvukohale sobiv puistu. Seega on sellise olukorra vältimiseks vajalik seada lisapiirangud ka lankide liitumisele ehk sellele, kui kõrge peab olema kõrvalolev puistu selleks, et teha uus lageraie. Sõltuvalt metsa funktsioonist võib kõrgus olla väga erinev ja sõltuda kohalikest oludest. Kirjanduses on toodud näiteks nelja meetri kõrgused puud, mis tähendab praktikas lageraiete vahelist aega 15–25 aastat (Pâquet & Bélanger, 1997).

Turberaiejärkude perioodide määramine

Turberaiejärkude vahelist perioodi võib samuti metsa majandamise lisatingimusena esitada, sest metsaseadus määratleb raiejärkude vahe samuti metsa nõuetekohase uuenemise järgi. Seega kui eesmärk on kõrgmetsa võimalikult kaua hoida, siis peaks raiejärkude vahe olema 15–20 aastat, kuid võib olla ka suurem või väiksem sõltuvalt metsa funktsioonist.

Lamapuidu, surnud puude ja säilikpuude nõuete määramine

Püsimetsana majandatavates metsades võiks kindlasti seada lisanõudeid lamapuidu, surnud puude ja säilikpuude mahu suurendamiseks. Püsimetsana majandamise käigus kiputakse surnud puitu liigselt metsast välja viima, kuid surnult seisvaid ja lamapuid võiks jääda metsa valikraiate järel mõlemaid u 25 tm hektari kohta. Piirkondades, kus uuendusraied on lubatud, võib kasutada sama surnud puidu mahtu ning lisaks seada tingimuseks, et elusate säilikpuudena jäetakse alles 15% raiutud puidu mahust. Säilikpuudele tuleb tähelepanu pöörata ka püsimetsanduses.

Surnud puid tuleb hoida ka puhke- ja virgestusaladel, kuid teeradade ümber tuleb ohtlikele puudele pöörata eritähelepanu ning need vajaduse korral eemaldada. Surnud puud metsas võivad olla esteetiliselt esialgu võõrad, kuid loodusariduse võimaluste kaudu saab metsades puhkavatele ja sportivatele inimestele selgitustööd teha.

Kokkuveoteede rajamise põhimõtete määramine

Üldplaneeringus võib sõnastada ka metsamaterjali kokkuveoteede rajamise põhimõtteid või anda soovitusi nende paremaks rajamiseks. Näiteks võib seada nõudeks, et kokkuveoteed peavad künklikul maastikul kulgema piki samakõrgusjooni, et vältida erosiooniohtu. Kokkuveoteed võiks olla tehtud võimalikult looklevana, järgides metsamaastiku omapära.

Soovitused puistu uuenemisele

Elujõulist järelkasvu tuleb raiete käigus võimalust mööda hoida, et tagada metsade uuenemine neile sobivate puuliikidega ja hoida metsade geneetilist mitmekesisust. Võõrliikide kultiveerimist ja puhtpuistute rajamist on mõistlik keelata roheline võrgustiku metsades, puhke- ja virgestusala metsades, kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstavates metsades, väärtuslikel rohealadel, maastikel ja looduskooslustel.

Kuivendussüsteemide rajamise ja hoiutööde nõuete seadmine

Rohevõrustikku kuuluvates metsades on vajalik kehtestada nõue, et vanu kuivendussüsteeme ei rekonstrueerita ja kui kuivendussüsteemi mittetoimimine põhjustab naabruskonnas üleujutusi, tuleb piirduda hooldustöödega. Kuivendussüsteemide eesvoole ei tohiks süvendada, seda võiks teha ainult

äärmise vajaduse korral, sest eesvooludeks on sageli heas looduslikus seisus jõed, mille põhjakooslused hävitatakse töö käigus kilomeetrite pikkustel lõikudel.

Piirangute seadmine uue metsa rajamisele

Üldplaneeringutes tuleb piiritleda loodusväärtuslikud avamaakooslused. Liigirikkad avakooslused – niidud, karjamaad, sood jt kohad – tuleb kaardistada ning keelata nende alade metsastamine.

Metsade elurikkust suurendavate puistu üksikelementide kaitse

Rohevõrgustiku, virgestus- ja puhkealade ja väärtuslike rohealade hulka kuuluvates metsades tuleb pöörata eritähelepanu puistu üksikelementide hoidmisele, mis suurendavad selle elurikkust. Säilitada tuleb ebatavaliselt suured ja jämedad, väljapaistva võraga vanad puud; surnud puud paikades, kus nad ei kujuta ohtu inimestele ega nende varale; suurte lindude pesapuud; kaitsealused puu- ja põõsaliigid; põlengujälgedega puud; silmapaistvad remmelgad, pihlakad, sarapuud, kadakad, toomingad jt põõsad või madalad puud; õõnsustega puud; omapärased puud – suurte pahkadega, kääbusjad, maapinnal harunenud, kokkukasvanud jt puud. Kui juhtub leiduma Lõuna-Eesti matuse-kombestikuga seotud ristipuid, siis tuleb neile pöörata eritähelepanu – praegu on nende soovituslik raievaba puhvertsoon 50 meetrit, kuid vajaduse korral tuleb rakendada suuremat puhvrit või keelata ümbritsevad maastikus suured lageraieid, et ristipuudega mets ei muutuks tormihellaks.

Ristipuu. Foto: Liis Keerberg

Info kogumine

Selleks, et metsaotsustes kaasa rääkida, on tarvis koguda metsa kohta eelinfot: millised väärtused metsas leiduvad, kui vana huvipakkuv mets on, kas tegemist on riigi- või eraomandiga, millised puuliigid seal kasvavad, mis on kasvukohatüüp jne. Infot saab avalikest andmebaasidest, kuid kõige olulisema leiab [metsaregistri veebiportaalist](#). Sellesse andmebaasi on peale puistute takseerikirjelduste koondatud kaitstavate alade piirid, III kaitsekategooria liikide juba registreeritud elupaigad, veekaitsevööndid, vääriselupaigad, pärandkultuuriobjektid, ristipuud, muinsuskaitsealused objektid jne. Sissejuhatuseks saab lugeda metsaregistri [veebiversiooni kasutusjuhendit](#).

Metsas leiduvatest olulistest väärtustest on kirjutatud siin: <http://www.metsaomanikule.ee>.

6. Kommunikatsioonisoovitusi

Mets tekitab ühiskonnas üha rohkem kõneainet. Planeeringuprotsessis või kohaliku kaitseala loomises osaledes tuleks läbi mõelda, kuidas oma sõnumeid seada ning kuuldavaks teha, kellega koos tegutseda ning mil viisil konflikti ennetada. Konflikt võib tekkida ka kehva kommunikatsiooni tõttu. Mõned üldisemad näpunäited planeeringuga seotud kommunikatsiooni planeerimiseks:

- Kui teid huvitab metsaotsustes ja üldplaneeringutes kaasaráäkimine, jälgige jooksvalt infokanaleid – KOV veebilehti, kohalikke ajalehti ja ametlikke teadaandeid –, vajaduse korral uurige omavalitsuse infotelefonilt. Pange endale kalendrisse kirja protsessi plaan.
- Kui olete huvitatud kaasaráäkimisest, andke sellest ka kohalikele ametnikele teada, osalege aktiivselt avalikustamise üritustel. Olge võimalikult avatud meelega ning valmis dialoogiks.
- Leidke kogukonnas mõttekaaslast, kellega koos metsaküsimusi arutada, oma seisukohti kokku panna, infot otsida. Ehk on teil kohalike grupp sotsiaalmeedias, mõni ühine sündmus või meililist, kust kaasamõtlejaid leida.
- Argumenteerige oma seisukohti loogiliselt, võimaluse korral viidake uuringutele, faktidele jmt – nõnda on suurem võimalus, et teid kuulda võetakse.
- Kui te [ametlikest teadaannetest](#) või teadetest aru ei saa, küsige ametnikult selgitust! Samuti võib küsida abi ja nõu teistelt ekspertidelt. Näiteks pakub nõu Keskkonnaõiguse Keskus, kes on koondanud ka temaatilisi juhiseid oma [veebilehele](#). Kodanikuühendus Eesti Metsa Abiks on avaldanud "[Metsakaitse ABC](#)".
- Kui soovite saada oma seisukohtadele laiemat avalikku tähelepanu, et tekitada diskussiooni või ka avalikku huvi, on abiks kommunikatsiooniplaani tegemine. Suhelge kohaliku kogukonnaga otse, jagage infot sotsiaalmeedias ning kohalikus raadios või lehes (pressiteatena, arvamusoona või ajakirjanikuga otse suheldes). Nõnda võite leida toetavaid mõttekaaslast või koguda annetusi (ekspertide kaasamiseks ja muudeks kuludeks).
- Kui meedia soovib olukorda või seisukohti pikemalt kajastada, mõelge enne intervjuu andmist läbi kaks-kolm põhisõnumit, mida tahate avalikkusele öelda. Valige kindel kõneisik, kes kommentaare jagab. Kui võimalik, paluge ajakirjanikult, et saaksite küsimused ette ning kommentaari anda kirjalikult, siis saate vastused rahulikult läbi mõelda. Kui kommentaar läheb trüki- või *online*-meediasse, võib küsida enne intervjuu andmist, kas saaksite enne avalikustamist selle üle vaadata.
- Kui tekib konflikt, tasub läbi mõelda, kus ja kellel osapooltest on probleem. Püüdke tuvastada, kas tegemist on huvide konfliktiga või pörkuvad hoopiski väärtused – ehk on probleem hoopis kusagil mujal? Näiteks võimalik, et üks või teine pool pole piisavalt informeeritud. Keskenduge lahenduse leidmisele, vajaduse korral tehke pause. Vältida võiks sildistamist, isiklike rünnakuid. Ühtlasi võib konfliktsete koosolekute puhul kutsuda seda juhtima mediaatori ehk vahendaja.

Viidatud allikad

- Amos, T., Maamets, L., Mander, Ü., Palo, A., Põntson, P., Tõnisson, K., Viilmaa, K., Öövel, J. (2004). *Kaitsemetsade määratlemise ja majandamise juhend*. Tartu: Eesti Keskkonnaministeerium.
- ELF. (2020). *Loodussõbralik metsamajandus*. Külastatud aadressil www.metsaomanikule.ee.
- EMU ja TÜ. (2018). *Eesti metsanduse arengukava aastani 2030 alusuuringu aruanne*. Tartu: Eesti Maaülikool, Tartu Ülikool.
- Eyvindson, K., Repo, A., & Mönkkönen, M. (2018). Mitigating forest biodiversity and ecosystem service losses in the era of biobased economy. *Forest Policy and Economics*, 119–127.
- Keskkonnaagentuur. (2019). *Aastaraamat Mets 2018*. Tallinn: Keskkonnaagentuur.
- Kukk, T., & Õunap, H. (2020). Üraskikahjustused laastavad ühevanuseid puistuid. Entomoloog Heino Õunapit küsitlenud Toomas Kukk. *Eesti Loodus*, 44–49.
- Mägi, M. (2019). *Kevadsuviste raiete võimalik mõju metsalindudele ja seda leevendavad meetmed*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Örd, A. (2000). *Kaitsemetsad ja nende majandamine Eestis*. Tartu: Keskkonnaministeerium.
- Pâquet, J., & Bélanger, L. (1997). Public Acceptability Thresholds of Clearcutting to Maintain Visual Quality of Boreal Balsam Fir Landscapes. *Forest Science*, 46–55.
- Remm, L., Kuresoo, L., & Rünkla, M. (2020). *Teejuht püsimetsandusse*. Tartu: Eestimaa Looduse Fond.
- Valkkeapää, A., & Karppinen, H. (2013). Citizens' view of legitimacy in the context of Finnish forest policy. *Forest Policy and Economics*, 52–59.
- Vahtrus, S. (2021). Analüüs raierahu kehtestamise võimalustest kohaliku omavalitsuse poolt. Advokaadibüroo Walless.